

FINNMARKSSYKEHUSET
FINNMÁRKKU BUOHCCIVIESSU

Når spor etter krenkelseser går i arv

Elisabeth Gerhardsen
Psykologspesialist

Anne Silviken
Psykologspesialist/forsker

Sámi našuvnnalaš gealboguovddáš - psykalaš dearvasvuodasuddjen ja gárrendilli,
SÁNAG.

Samisk Nasjonalt Kompetansesenter - psykisk helsevern og rus, SANKS.

Skal ta for meg:

- Historiske traumer – samisk sammenheng
- Hvordan fortidens opplevelser fortsatt påvirker
- Hvordan nåtidens forhold vever seg sammen med fortiden
- Psykiske spor - kliniske erfaringer

Historiske traumer

“Historiske traumer kan forstås som en hendelse eller et sett av hendelser utøvd mot en gruppe mennesker (inkludert deres miljø) som deler en bestemt gruppeidentitet (f.eks nasjonalitet, stamme-, etnisk-, religiøs tilhørighet) hvor hensikten er folkemord eller utslettelse/brudd i tradisjonelle levemønster, kultur, og identitet”

Walters, et al. (2011)

Historiske traumer i et urfolksperspektiv

- **Påført utenfra:**
 - med intensjon om skade/ødelegge/utrydde
- **En kollektiv erfaring:**
 - Hele befolkningen berørt og påvirket negativt (identitet, verdier og levesett)
 - Over tid – ikke en enkelt hendelse
- **Kumulativ effekt:**
 - Resultatet er mer enn summen av delene
- **Berører flere generasjoner:**
 - Kollektivt stress, negative konsekvenser og sorgreaksjoner i samtiden

Konsekvenser av historiske traumer:

- "Det betydelige **kulturelle tapet og traumene** knyttet til slike opplevelser (historiske traumer), sammen med opplevelser av **nåtidens rasisme og diskriminering**, har ført til ulike **konsekvenser** slik som høy forekomst av **depresjon, alkoholisme, psykiske plager, selvmord** og andre **psykiske problemer** blant urfolksamfunn i **Alaska**"

Woods, et. al. (2011)

“Tap og forsoning i en samisk hverdag”

Astri Dankertsen, BÅRJÅS, 2014

“Det er jo mine oldeforeldre og besteforeldre, de har aldri snakket om de her tingene. Og når du sitter og leser om de her tingene, jeg ble så opprørt, det går ikke an! Det går ikke an det som de har blitt utsatt for. Ja, jeg har ... Jeg satt og leste og gaula og trårene de trillet og jeg var så forbannet. Jeg tenkte fly flate at det går an!”

(Susanne 38)

Taus smerte?

- *“Jeg tror at forakt for svakhet, skammen og uviljen til å identifisere seg med ofrene, medførte at man fra samisk hold lot være å kommunisere “den samiske smerten” som følge av fornorskningen. Av samme årsak snudde også det norske samfunnet seg bort da vår felles historie skulle skrives. Å prate om fornorskningens konsekvenser ble tabubelagt”*

Anne Kalstad Mikkelsen, BÅRJÅS, 2016

Fornorskningen – fortsatt i vår tid?

- Et av verdens beste lovvern som urbefolkning, offentlig anerkjennelse, likevel:
- Pågående tap av levemåte, verdier, identitet, historie, status, tilhørighet m.m.
- Usynliggjøring av samisk språk, kultur, verdier historie og samfunnsforhold
- Manglende forståelse i møte med det norske samfunnet, og til dels aktiv motstand, mistenkeliggjøring

Lovert som ikke etterfølges, eks:

- Skolens manglende tilrettelegging av språkopplæring, tradisjonsformidling
- Barnevernet begår (med noen unntak) en pågående fornorskning av enkeltbarn ved omsorgsovertagelse
- Stadig tap av arealer, driftsmuligheter
- Resulterer blant annet i maktesløshet, motløshet, forsterket minoritetsopplevelse.

Diskriminering fortsatt vanlig

- 35% av samisk befolkning opplevd etnisk diskriminering
- 3,5 % av etnisk norsk befolkning
- Dobbelt så mange samer som etnisk norske opplevd mobbing. Som regel verbalt basert. (Ketil Lenert Hansen m.fl. 2011)
- Verst i områdene utenfor samisk språkforvaltning (50% rammet)
- Svært mye hatefulle ytringer på nett

“Samehets” - Hva er det vi egentlig snakker om?

- Når media tar opp samespørsmål kommer svaret gjerne i form av leserinnlegg preget av trusler, sjikane og rasisme
- 17. mai 2017 i Alta fikk samer ropt “sirkusfolk” og “fjellfinn” etter seg
- Mathilde (13) opplevde å bli slått fordi hun er samisk
- Samiske veiskilt blir tagget ned i Bodø

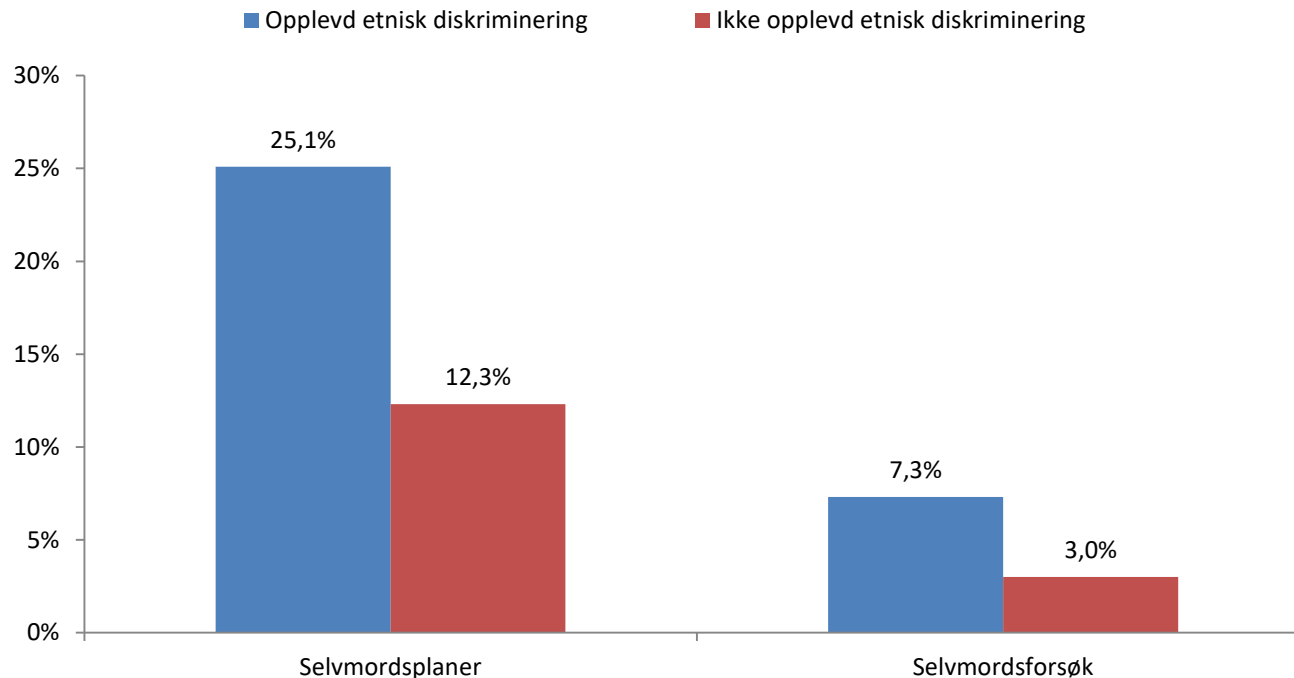
www.stophatprat.no

Etnisk diskriminering - et folkehelseproblem også i dag

- ⚠ Etnisk diskriminering er assosiert med dårligere psykisk helse og økt suicidalitet

Suicidalitet blant unge voksne samer i Sverige (Omman et al, 2013)

Får konsekvenser som:

- Følelse av maktesløshet
- Redusert tro på framtiden
- Samtidig overveldende følelse av ansvar
- Interne konflikter
- Mistillit til myndigheter, hjelpeapparatet

På det personlige planet konsekvenser for:

- Identitet:
usikkerhet på egen etnisk identitet,
svekket følelse av tilhørighet
- Selvfølelse:
stolthet-skam, internalisert undertrykkelse
- Psykisk helse:
håpløshet, angst, depresjon, sorg

Etnisk identitet, en prestasjon?

- **Samisk nok?**
Etnisk identitet sammenfallende med sosiale, politiske og økonomiske grenser? (Stordahl 1998)
- Ser mye intern avvisning, utestenging
- Mange bringer ubevisst(?) videre en stadig evaluering av hverandre
- Svært truende for psykisk helse å oppleve at du heller ikke har en trygg tilhørighet til egen gruppe.

Interne stridigheter

- ”Når krybben er tom bites hestene”
- Interne stridigheter rammer fellesfølelsen
- strider ofte mot opplevelse av samiske kjerneverdier (holde sammen, støtte slekt)
- Mistenkeliggjøring, ofte sterk følelse av å måtte stå alene.

Sorg

- Sorg over tapte fremtidsutsikter, brudd i kulturarv, for seg selv og for folket sitt (eks. sjøsamer, reindriftn).
- Sorg over kunnskap som er i ferd med å gå tapt
- Over språket man kanskje ikke fikk
- Sørsamisk område: Minoritet i minoriteten. Språket sterkt truet, gir en sorg, og kan gi en håpløshet.

Frustrasjon

- Over å må sloss for lovfestede rettigheter
- Over (vennlig) likegyldighet fra storsamfunnet
- Over trakassering og latterliggjøring i sosiale medier, nettdebatter
- Over kunnskapsmangel, usynliggjøring, fortenget historiefremstilling

Skam

“Stigmatisering, diskriminering og manglende anerkjennelse har for mange samer resultert i skam over egen bakgrunn.

Mange avviste det samiske i seg selv og andre, og begynte etter hvert å identifisere seg med norske verdier og idealer.

Sorgen og smerten som dette medførte for den enkelte, ble ikke anerkjent. I blickene til de andre var det ingen anerkjennelse å se, ingen bekræftelse å få – man var omgitt av ”tapte ansikter”.” Anne Kalstad Mikkelsen, BÅRJÅS, 2016

Å ta tilbake identitet ofte utfordrende

- Oppleve motarbeidelse fra de eldre
- Sorg og frustrasjon over at de holder igjen historier og kunnskap som kunne knyttet bånd til fortiden, og styrket identiteten
- Latterliggjøring og devaluering av de som har kjent deg før over at du «plutselig blitt same»
- Egen tvil over om man er samisk nok
- Hvis tidligere benektet egen samiskhet blir det ofte ikke tilgitt

“Tap og forsoning i en samisk hverdag”

Astri Dankertsen, BÅRJÅS, 2014

- “Den samiske melankolien” – en kulturell sorg og tomhetsfølelse

“Gjennom å sette ord på de vanskelige følelsene som de alle har knyttet til det å være samisk, prøver de å forson seg med fortiden og bringe den videre inn i fremtiden. De knytter med dette nye sosiale og kulturelle bånd som til dels har vært brutt”

Fortsatt skam?

- Økt stolthet og aksept, men fortsatt noen som føler skam over å være same
- Mest tydelig hos den eldre generasjonen
- Blir tematisert også hos yngre samer knyttet til belastende mediefokus
- Skam over avdekking av interne vansker
- Skam blitt tabu? Skam over å skamme seg?

Foreldrenes sår bringes videre?

- Noen barn får dobbel belastning
- Ubearbeidede sår og traumer hos de voksne, (knyttet til separasjon fra egne foreldre i barndommen, mobbing, diskriminering) har gitt et liv med angst, depresjon og kanskje mindreverdighetsfølelse.
- Påvirker i sin tur omsorgsevnen og barnas oppvekstmiljø

Ansvarsfølelse

- For mange en sterk følelse av ansvar for å viderebringe kultur, levemåte og næring
- Ta ansvar politisk, gjennom yrkesvalg e.l.
- Særlig merkbart i de samiske minoritetene som i sørsamisk område
- Gir også mye positivt engasjement, opplevelse av dyp mening, opplevelse av fellesskap og mestring

Skjer også mye bra:

- Lettere å stå fram som same i dag
- Samisk kultur og språk mer synlig i media
- Mange unge samiske artister
- Økt stolthet
- Økt fellesskapsfølelse med andre urfolk
- Internasjonale arenaer for å fremme samiske saker

“Når skal samene slutte å være ofre?”

- Når vi erkjenner krenkelser og smertefulle erfaringer i vårt eget liv, og når vi forteller vår historie uten å la andres reaksjoner på det vi har å fortelle, hindre oss i å fortelle, da er vi ikke ofre lengre.
- Da er vi hele mennesker som har tatt eierskap til egne fortellinger og eget liv. Og kanskje er det nettopp på denne måten at vi som samisk kulturinstitusjon og museum, bidrar til kreativitet, vitalitet og utvikling i de samiske samfunnene”.

Anne Kalstad Mikkelsen, BÅRJÅS, 2016